

Nr 318.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående förvärv av mark för utökning av Upplands regementes övningsfält och fältskjutningsterräng m. m.; given Stockholms slott den 22 maj 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 maj 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet samt, vad angår utökning av Upplands regementes övningsfält och fältskjutningsterräng, jämväl med chefen för ecklesiastikdepartementet, anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, följande ärenden rörande markförvärv för vissa truppförband vid armén:

1:o)

Sedan chefen för Upplands regemente hos arméförvaltningen hemställt om åtgärder för förvärv för regementets räkning av *dels* den av lantbrukshögskolan disponerade egendomen Stora Djurgården i Bondkyrko socken, *dels* det väster om nämnda egendom belägna ecklesiastika lönebostället Fäbodarna,

dels och ytterligare vissa markområden belägna i anslutning till sistnämnda boställe och till av regementet redan disponerad kronomark, har arméförvaltningen i skrivelse den 11 september 1941 anmält denna markfråga och därvid tillika anført, att ämbetsverket hade för avsikt att verkställa närmare utredning rörande ifrågavarande markförvärv och därefter underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning.

Efter framställning av arméförvaltningen har Kungl. Maj:t genom beslut den 10 oktober 1941 (jordbruksdepartementet) förordnat, att egendomen Stora Djurgården skulle med vissa inskränkningar från och med den 1 januari 1942 överflyttas från styrelsens för lantbrukshögskolan förvaltning till arméförvaltningen.

Sedermera har arméförvaltningens fortifikationsstyrelse i skrivelse den 6 december 1941 inkommit med utredning rörande förvärv av övriga av regementschefen till inköp föreslagna områden och därvid till en början redogjort för de skäl, som anförts för en utvidgning av regementets övnings- och fältskjutningsterräng.

Härom har *regementschefen* anført i huvudsak följande:

Regementets övningsområde vore trots den utökning, som skett år 1937—1938, otillräckligt. Rörelsefriheten å detsamma vore även betydligt inskränkt på grund av områdets belägenhet intill bland annat Ulleråkers sjukhus, Bondkyrko kyrkogård m. m. Ett större område vore därjämte behövt för fältskjutningar och granatkastarskjutningar. Vidare vore regementets och arméns underofficersskolas skolskjutbanor ur säkerhetssynpunkt icke väl belägna, då Uppsala stad ägde marken bakom dessa och bebyggelsen i farliga riktningar ökades. Det syntes endast vara en tidsfråga, när staden komme att begära skjutbanornas nedläggande. Genom förvärv för lantförsvarets räkning av egendomen Stora Djurgården vunnes en lämplig lösning av förevarande markfråga. Emellertid borde även det väster om Stora Djurgårdens mark belägna ecklesiastika lönebostället Fäbodarna (1³/₄ mantal krono Prästgården nr 1 i Bondkyrko socken) förvärvas, varigenom ett avsevärt område lämplig fältskjutningsterräng skulle erhållas.

För att för framtiden tillförsäkra regementet övningsmark, som vore belägen på ett ej allt för stort avstånd från kasernen, syntes vidare angeläget, att av kronan i anslutning till ett tidigare inköpt område vid Norby (södra) förvärvades jämväl ytterligare områden kring Norby (norra), Flogsta, Håga och Kvarnbo, vilket förvärv borde ske snarast med hänsyn till samhällena Norbys och Ekebys snabbt fortskridande utveckling i riktning att avstänga även denna övningsterräng för regementet. I samband härmed borde därjämte av kronan inköpas ett mellan nämnda områden och fäbodskiftet beläget skogsområde, varigenom regementets möjligheter till fältarbeten invid fältskjutningsterrängen skulle ökas.

Chefen för armén har i skrivelse till fortifikationsstyrelsen meddelat direktiv såväl beträffande förvärv av det s. k. Fäbodskiftet, vilket tillstyrkts, som jämväl rörande de ifrågasatta ytterligare markförvärven samt därvid förklarar sig anse regementschefens förslag i sistnämnda hänseende alltför omfattande. Av de av regementschefen till inköp föreslagna, å en till ärendet hörande karta med 1—5 betecknade områdena syntes område 1 böra förvärvas och likaså område 3 eller åtminstone östra delen därav. Däremot syntes områdena 2, 4 och 5 icke oundgängligen erforderliga.

Fortifikationsstyrelsen har i samråd med stiftsnämnden i Uppsala verkställt undersökning rörande den till förvärv föreslagna fastigheten Fäbodarna, utgörande det s. k. Fäbodskiftet under ecklesiastika lönebostället Prästgården 1ⁱ i Bondkyrko socken, varvid det konstaterats, att viss del av detta skifte syntes behöva förvärfvas av kronan, medan i fråga om återstoden viss dispositionsrätt syntes vara tillräcklig.

Den till förvärv föreslagna fastighetsandelen hade värderats av dels domänintendenten F. Flodkvist, Uppsala, jämlikt ett beträffande hela fäbodskiftet avgivet värderingsinstrument, dels och jägmästaren B. von Krusenstjerna, Uppsala, enligt värderingsinstrument beträffande till området hörande ståndskog och skogsmark. Härvid hade värdet av ståndskog och skogsmark jämte kärr, mossar och berg å området med en beräknad areal av 31.17 hektar uppskattats till 15,500 kronor samt till området hörande åker och hagmark med en areal av cirka 24.22 hektar värderats till 15,666 kronor. Å området befintliga byggnader hade uppskattats till ett värde av tillhopa 4,500 kronor, varav 4,000 kronor belöpte på byggnader, tillhörande pastoratet i Helga Trefaldighets församling, samt 500 kronor på byggnader tillhörande fastighetens arrendator.

I en till ärendet avgiven promemoria hade fortifikationsstyrelsens domänofficer med sammanfattande av de sålunda angivna värdena samt med tillägg därtill av ett belopp om 2,300 kronor för utrednings- och avstyckningskostnader beräknat kostnaden för ifrågavarande markförvärv till i runt tal 38,000 kronor.

Fortifikationsstyrelsen hade sedermera i skrivelse till kammarkollegium den 21 oktober 1941 för tids vinnande i avvaktan på Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut i ärendet enligt bestämmelserna i kungörelsen den 20 januari 1939 med föreskrifter rörande tillämpningen av lagen angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall m. m. anhållit om medgivande att för lantförsvarets räkning eventuellt förvärva nämnda markområde om tillhopa 55.39 hektar av det s. k. Fäbodskiftet av ecklesiastika lönebostället Prästgården 1ⁱ. Med anledning härav hade stiftsnämnden i Uppsala förordnat boställsnämndens ordförande att vid förrättning å platsen vidtaga utredning beträffande området värde m. m.

På av fortifikationsstyrelsen i skrivelse till pastorsämbetet i Helga Trefaldighets församling gjord förfrågan, huruvida något vore att erinra mot upplåtelse på arrende till kronan av återstående del av berörda skifte, hade tills vidare endast under hand meddelats styrelsen, att pastoratet icke torde komma att resa några principiella invändningar mot dylik upplåtelse.

På föranstaltande av chefen för Upplands regemente hade domänintendenten Flodkvist och jägmästaren von Krusenstjerna, verkställt närmare utredning och värdering av ovannämnda med 1 och 3 betecknade markområden vid Håga och Norby. Dessas areal uppginge till 141.6923 respektive 487.9060 hektar eller tillhopa 629.5983 hektar och utgjordes till största delen av avrösningsjord samt åker och tomtmark. Enligt avgivet värderingsutlåtande hade värdet för område 1 beräknats till 270,000 kronor och för område 3 till 383,000 kronor eller sammanlagt 653,000 kronor. Medelsbehovet för förvärv av ifrågavarande områden 1 och 3 hade dock på anförda skäl beräknats till 765,000 kronor.

För egen del har fortifikationsstyrelsen ansett såväl en utökning av Upplands regementes fältskjutnings- och övningsterräng som förvärv av erforder-

lig mark för nya skjutbanor för regementet nödvändig, då för dylika ändamål av regementet för närvarande disponerade markområden icke längre syntes motsvara de krav beträffande storlek och rörelsefrihet, som genom den utökade och intensifierade militärutbildningen numera ställdes på desamma. Då egendomen Stora Djurgården nu komme att överföras till lantförsvarets förvaltning syntes synnerliga skäl tala för att av kronan medelst dels inköp dels arrende förvärvades dispositionsrätt till det intill nämnda egendom gränsande s. k. Fäbodskiftet, varigenom för regementet — och jämväl i behövlig mån för arméns underofficersskola — skulle erhållas erforderlig mark för fältskjutnings- och skjutbaneändamål. För täckande av regementets behov av övningsterräng syntes därjämte ovan omförmälda med 1 och 3 betecknade markområden vid Håga och Norby (norra) böra av kronan förvärfas, detta såväl på grund av dessa områdens för ändamålet lämpliga läge och beskaffenhet som ock med hänsyn till nödvändigheten av att för framtiden tillförsäkra lantförsvaret fri dispositionsrätt över desamma och förhindra bebyggelse därå. Mot verkställd uppskattning av kostnaderna för de till förvärv föreslagna markområdena hade fortifikationsstyrelsen intet att erinra.

Styrelsen hemställde sålunda, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att anvisa ett belopp av (38,000 + 765,000 =) 803,000 kronor för ifrågavarande markförvärv.

Genom beslut den 24 april 1942 har Kungl. Maj:t (ecklesiastikdepartementet) medgivit, att det av fortifikationsstyrelsen till 38,000 kronor värderade markområdet med därå uppförda, bostället tillhöriga byggnader, finge försäljas till fortifikationsstyrelsen mot en köpeskilling av 37,900 kronor och under villkor i övrigt, bland annat, att samtliga omkostnader för förvärvet bestredes av styrelsen samt att styrelsen träffade överenskommelse med boställets arrendator om förvärv av denne tillhöriga byggnader å området.

I anledning härav har styrelsen i en den 7 maj 1942 dagtecknad promemoria i ärendet anmält, att det av styrelsen för ändamålet beräknade beloppet vid sådant förhållande icke räckte till för markförvärvet i fråga. Med tidigare uppskattade belopp för de arrendatorn tillhöriga byggnaderna, 500 kronor, och för omkostnader, 2,300 kronor, uppginge kostnaderna i allt till i runt tal 41,000 kronor.

Under ärendets förberedande behandling inom försvarsdepartementet ha undersökts möjligheterna att ytterligare begränsa omfattningen av ifrågavarande markförvärv. Sedan därvid framkommit, att en begränsning av det med 3 å kartan betecknade området kunde ske utan större olägenheter ur övningssynpunkt, uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 10 april 1942 åt fortifikationsstyrelsen att förhandla om och i förekommande fall sluta avtal rörande förvärv för kronans räkning av det med 1 betecknade området ävensom viss angiven del av området 3.

Med skrivelse den 20 maj 1942 har fortifikationsstyrelsen efter verkställt uppdrag inkommit med utredning i ärendet. I skrivelsen har fortifikationsstyrelsen anfört i huvudsak följande.

Det med Kungl. Maj:ts förenämnda beslut den 10 april 1942 avsedda området omfattade fastigheterna Håga 4¹ om 76.2640 hektar, tillhörig dödsboet efter Karl Ludvig Bergvall, Norby 1¹, 2² och 2³ om sammanlagt 145.0792 hektar, tillhöriga universitetet i Uppsala och utarrenderade till J. S. Ström, Norby 3², 3⁶ och 5², Gammeltoften 2¹ och 2³ samt Soldatåkern 1¹ om sammanlagt 31.7729 hektar, tillhöriga J. A. Sahlin och utarrenderade till E. G. Sahlin, samt 26.1160 hektar av fastigheten Håga 3¹, tillhörig universitetet i Uppsala och utarrenderad till Rikard Lind. Värdet av dessa fastigheter hade vid verkställd värdering, varöver instrument bifogats skrivelsen, uppskattats till i runt tal 552,150 kronor, varav belöpte å Håga 4¹ 80,000 kronor, Norby 1¹, 2² och 2³ 315,500 kronor och till arrendatorn 14,600 kronor, Norby 3², 3⁶ och 5², Gammeltoften 2¹ och 2³ samt Soldatåkern 1¹ 79,100 kronor och till arrendatorn 1,950 kronor samt den ifrågasatta delen av Håga 3¹ 50,000 kronor och till arrendatorn 10,500 kronor. Till fullgörande av det erhållna uppdraget hade fortifikationsstyrelsen låtit föra personliga förhandlingar, dels direkt med vederbörande myndighet vid universitetet i Uppsala, dels ock genom domänintendenten F. Flodkvist med övriga berörda markägare och arrendatorer.

Vad först angår de av domänintendenten förda förhandlingarna hade denne till styrelsen inkommit med fem anbud från vederbörande sakägare om överlåtelse till kronan av fastigheterna och å gottgörelse för avlösen av arrendena. Dessa anbud slutade å sammanlagt 220,255 kronor, varav belöpte 90,000 kronor å Håga 4¹, 87,500 kronor å de J. A. Sahlin tillhöriga fastigheterna samt 42,755 kronor å arrendatorerna. I skrivelse till styrelsen hade domänintendenten tillstyrkt antagande av anbuden.

Styrelsens domänofficer har i en den 19 maj 1942 dagtecknad promemoria redogjort för resultatet av de med universitetsmyndigheterna förda underhandlingarna samt anfört i huvudsak följande:

Universitetet i Uppsala yrkade för fastigheterna Norby 1¹, 2² och 2³ samt den ifrågasatta delen av Håga 3¹ en sammanlagd köpeskillning av 421,518 kronor. Skillnaden mellan detta belopp och värderingssumman, 366,000 kronor, vore cirka 16 procent och hade sin grund i skiljaktighet i fråga om bedömandet av storleken av den areal, på vilken tomtvärde borde läggas. Då emellertid vid expropriation priset med säkerhet icke skulle komma att bli lägre än det av universitetet begärda, förordade domänofficieren ett godkännande av den fordrade köpeskillingen.

Av arrendatorernas anbud å sammanlagt 42,755 kronor avsåge 8,240 kronor lösen för elektriska anläggningar m. m. och 34,515 kronor arrendeavträdelser. Detta sistnämnda belopp överstege med cirka 25 procent det vid värderingen beräknade värdet av avträdelserna. De av dödsboet efter Karl Ludvig Bergvall samt av J. A. Sahlin avgivna anbuden (90,000 + 87,500 = 177,500) överstege med 12.5 respektive 9.4 procent de beräknade värdena. Då samtliga dessa anbud syntes skäligen förordade domänofficieren deras godtagande.

Med hänsyn till att därjämte avstycknings- m. fl. kostnader kunde uppskattas till cirka 8,000 kronor, skulle således samtliga kostnader för utvidningens genomförande bli (421,518 + 42,755 + 177,500 + 8,000 =) 649,773 kronor eller i runt tal 650,000 kronor.

För egen del finge fortifikationsstyrelsen i underdånighet anföra, att styrelsen icke funnit något att erinra mot de köpeskillingsbelopp, som av universitetet och de enskilda markägarna yrkats, eller mot de villkor i övrigt, som av dem uppställts för överlåtelse. Med anledning därav hade styrelsen på grundval av de sålunda vid förhandlingarna och i anbuden framställda anspråken upprättat förslag till köpekontrakt, varvid dessa gjorts beroende av att desamma godkännas av Kungl. Maj:t, det med universitetet före den 1 augusti 1942 och de övriga före den 1 september 1942. Dessa kontraktsförslag,

som tillställts säljarna för underskrift och med all sannolikhet kunde antagas komma att av dem i huvudsak godkännas, hade ännu icke hunnit återställas till styrelsen.

Departements-
chefen.

Då en utökning av Upplands regementets övningsfält synes vara nödvändig, anser jag mig böra tillstyrka, att mark förvärvas för ändamålet. Det nu föreliggande förslaget till dylikt markförvärv, omfattande förutom de i fortifikationsstyrelsens skrivelse den 20 maj 1942 omnämnda fastigheterna och fastighetsdelarna jämväl viss del av det tidigare i ärendet omnämnda ekklesiastika lönebostället Fäbodarna, synes mig innebära en god lösning, varför jag biträder detsamma. Mot skäligheten av de av markägarna begärda köpeskillningarna har jag icke funnit anledning till erinran, varför jag anser mig kunna godtaga det av fortifikationsstyrelsen för genomförande av denna del av förvärvet beräknade beloppet, 650,000 kronor. För förvärv av angiven del av fastigheten Fäbodarna torde i enlighet med fortifikationsstyrelsens förslag böra beräknas 41,000 kronor. Det torde få ankomma på fortifikationsstyrelsen att träffa avtal om upplåtelse för lantförsvarets räkning av återstående del av nämnda fastighet. Vid bifall till vad jag här föreslagit kommer sålunda medelsbehovet för ifrågavarande ändamål att uppgå till (650,000 + 41,000 =) i runt tal 690,000 kronor.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för *Utökning av Upplands regementets övningsfält och fältskjutningsterräng* för budgetåret 1942/43 såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisa ett *reservationsanslag* av 690,000 kronor.

2:o)

I sin skrivelse den 11 september 1941 rörande lantförsvarets medelsbehov för budgetåret 1942/43 anmälde *arméförvaltningen*, att chefen för Älvsborgs regemente hemställt om förvärvande av viss mark för utvidgning av regementets övnings- och fältskjutningsterräng. Sedan utredning i ärendet skett, hade ämbetsverket för avsikt att inkomma med förslag i ämnet.

Sedermera framlade *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* i skrivelse den 28 november 1941 utredning rörande förvärv av mark för ifrågavarande ändamål och anförde därvid bland annat följande:

I skrivelse till chefen för tredje arméfördelningen hade chefen för Älvsborgs regemente bland annat framlagt förslag till utvidgning av regementets övningsfält med fyra, i omedelbar anslutning till detsamma liggande, å skrivelsen bifogad karta med gröna begränsningslinjer inramade och med 1—4 betecknade områden. — Rörande önskvärheten av markförvärven anförde regementschefen beträffande de olika områdena följande:

Det vore för att möjliggöra sammanhängande övningar åtminstone i kompaniförband synnerligen önskvärt, om det med 1 betecknade området kunde förvärvas. För att utöka regementets skol- och fältskjutningsmöjligheter vore det önskvärt, att det med 2 betecknade området inköptes. Inom regementets område vore möjligheterna till fältskjutning mycket begränsade; skjutning i grupp och högre förband kunde icke äga rum från mer än en plats samtidigt

och någon möjlighet till indirekt skjutning med kulspruta eller med granatkastare och stridsammunition finnes icke inom regementets område. Genom förvärvet av ifrågavarande område kunde möjlighet skapas för utförande av fältskjutning med grupper å olika områden samtidigt. För utökande av regementets möjligheter till skolskjutning finnes inom detta område lämplig plats för anläggande av en ny skolskjutningsbana för skjutning med kulsprutepistol, pistol, luftvärnskulspruta mot markmål samt pansarvärn och pvlv. Såsom av kartan över regementets övningsfält framginge vore detta långsträckt, kuperat och skogbeväxt samt delades i sin längdriktning av allmänna landsvägen Borås—Varberg, järnvägen och Viskan, över vilken endast ett fåtal broförbindelser finnes, i fyra långa, smala remsor. För att kunna avstänga vägarna över regementets fältskjutningsområde och för att erhålla plats för brobygge över Viskan, varigenom jämväl övningsfältets södra del skulle kunna utnyttjas, vore det önskvärt att område 3 inköptes. För att erhålla en för fältarbeten lämplig terräng och ökade övningsmöjligheter i övrigt samt för att förhindra en bebyggelse, som mer och mer hotade att inskränka regementets övningsmöjligheter, vore ett förvärv av det med 4 betecknade området önskvärt.

I skrivelse till fortifikationsstyrelsen hade chefen för arméstaben, under framhållande av ärendets brådskande natur, anfört att de av regementschefen föreslagna markförvärven borde beaktas. Områdena vore aktuella i ordning 4 och 2, 1, 3.

Vid på platsen av fortifikationsstyrelsens domänofficer gemensamt med regementschefen företagen besiktning hade en del jämkningar vidtagits i regementschefens ursprungliga förslag. Sålunda hade uteslutits den av Borås stad tillhörande utmed Besesjön liggande norra delen av område 4 på den grund att denna del icke ansåges oundgängligen nödvändig samt regementet dessutom kunde fritt få disponera åtminstone vissa delar av denna mark såsom övningsterräng. Beträffande område 1 hade på regementschefens framställning den östra gränsen dragits ett hundratal meter längre österut, följande en där framgående kraftledning. Härvid hade regementschefen framställt önskemålet att såsom ett alternativ nämnda gräns droges ytterligare ett stycke österut utmed landsvägen. Avsikten med dessa ändringar vore att med området förena den östra, mera kuperade terrängen, varigenom området skulle erhålla större värde i övningshänseende.

På uppdrag av fortifikationsstyrelsens domänofficer hade distriktslantmätaren H. Fröberg, Borås, och jägmästaren T. Svenson, Göteborg, värderat de sålunda till gränserna justerade områdena och upprättat särskilda värderingsinstrument, av vilka bland annat framginge, att områdenas sammanlagda areal utgjorde 130.7528 har, varav 35.1110 har åker och tomtmark samt 95.6418 har skogsmark och annan avrösningsjord, med ett sammanlagt uppskattningsvärde av 105,160 kronor, vartill komme värdet av å områdena befintliga byggnader, 141,520 kronor. Områdenas totalvärde utgjorde således enligt värderingsmännens uppskattning 246,680 kronor, varav belöpte på område 1 128,175 kronor, på område 2 31,715 kronor, på område 3 9,780 kronor samt på område 4 77,010 kronor.

Det av regementschefen alternativt önskade området innehölle en areal av 4.2420 har, varav 0.8100 har avrösningsjord och 3.4320 har åker och tomtmark med ett uppskattat markvärde av 12,048 kronor och byggnadsvärde av 40,700 kronor eller tillhoppa 52,748 kronor.

Av en av distriktslantmätaren Fröberg upprättad promemoria framginge bland annat, att de relativt höga markvärden, som av värderingsmännen åsatts, hade ansetts betingade av markens belägenhet inom Borås stad; någon hänsyn till markens värde såsom tomtmark hade däremot icke tagits, annat än då

densamma varit bebyggd såsom tomt. Sannolikheten för bebyggelse å en del mark, särskilt å det s. k. Gåsslösaområdet, undandroge sig värderingsmännens bedömande. Beträffande område 4 kunde förefintligheten av avstyckningsplaner väl tyda på blivande bebyggelse och tomtförsäljning men garanterade ingalunda någon dylik. Förhållandet borde likväl föranleda, att markvärdena sattes högre än om någon sådan plan icke hade funnits.

Fortifikationsstyrelsens domänofficer hade i ärendet anfört bland annat följande:

Ehuru värderingsmännen ansett, att vissa delar av de till förvärv föreslagna områdena ägde förutsättningar för tomtexploatering, hade de, som av utlålandet framginge, vid värderingen icke tagit hänsyn till några tomtvärden. Vid av domänofficeren företagen utredning hade framkommit, att tomtvärdena borde läggas på följande delar av utvidgningsområdet. Inom område 1: hela området med undantag av en försumpad areal om cirka 1 har; omkring 25 har utgjorde sålunda tomtmark. Med hänsyn till de priser, som under senare tid erhållits för mark i omedelbar närhet av detta område, och då Borås stad i viss mån utvecklade sig åt detta håll, funnes fog för att räkna med ett medelpris av 2 kronor per kvadratmeter för mark inom detta område; markvärdet skulle sålunda uppgå till omkring 500,000 kronor, vartill komme det uppskattade värdet av byggnaderna, 85,300 kronor. Totalvärdet av detta område bleve sålunda 585,300 kronor. För det av regementschefen ytterligare önskade området borde räknas med ett värde av lägst 100,000 kronor. Inom område 2, som i norr gränsade till en villabebyggelse, borde räknas med tomtvärden på en areal av cirka 5 har. Då vid försäljning markpriset i genomsnitt varit 75 öre per kvadratmeter, komme detta belopp upp i ett värde av cirka 75,000 kronor. Inom område 4, där under de senaste åren ett tiotal tomter sålts och bebyggts, borde räknas med tomtvärden på omkring 5 har, varigenom erhöles ett värde på hela området, inklusive därå uppförda byggnader, av cirka 100,000 kronor. För förvärv av område nr 3 borde förslagsvis beräknas 15,000 kronor, då nuvarande ägaren nyligen förvärvat området för 13,450 kronor.

Domänofficeren hade vidare anfört att, ehuru förvärvet av område 1 givetvis skulle tillföra regementet stora fördelar i övningshänseende, det likväl starkt kunde ifrågasättas, om vinsten i detta avseende bleve så stor, att förvärvet kunde anses berättigat med hänsyn till det allmänna finansiella läget. Såväl staden, vilken avsett sin del av området för tillgodoseende av sitt utvecklingsbehov, som de enskilda markägarna vore obenägna att avyttra sina fastigheter. Med hänsyn till de höga markvärden, som vore utmärkande för Borås stad, vore att befara att vid en tvångsförsäljning de värden, som domänofficeren beräknat, icke skulle visa sig tillräckliga. På dessa grunder ansåge sig domänofficeren icke kunna tillstyrka ett förvärv av område 1, vare sig det gällde regementschefens ursprungliga förslag eller det sedermera utökade.

Värdet av de till förvärv föreslagna övriga områdena uppginge enligt domänofficerens beräkningar till 190,000 kronor. Med hänsyn såväl till att frivillig uppgörelse med markägarna vore mycket osannolik som till svårigheten att kunna riktigt bedöma markvärdena borde räknas med en marginal om 20 procent, vartill komme avstycknings- m. fl. kostnader. Det sammanlagda belopp, som borde beräknas för förvärvet, uppginge enligt domänofficerens beräkningar till 235,000 kronor.

Fortifikationsstyrelsen förklarade sig för egen del på av domänofficeren anförda skäl icke kunna tillstyrka förvärv av det med 1 betecknade området, vare sig enligt regementschefens ursprungliga förslag eller beträffande det

sedermåra utökade området. Övriga föreslagna markförvärv fann styrelsen böra på av regementschefen framförda skäl komma till stånd, ehuru väl angelägenheten av ett förvärv av det med 3 betecknade området icke syntes styrelsen lika stor som beträffande de övriga två områdena. För bedömande av kostnaderna för förvärvet fann styrelsen de av dess domänofficer gjorda beräkningarna böra läggas till grund.

Fortifikationsstyrelsen hemställde sålunda, att för förvärv av förenämnda områden 2, 3 och 4 måtte beräknas ett belopp av 235,000 kronor.

Chefen för armén tillstyrkte i avgivet yttrande styrelsens förslag.

Genom beslut den 10 april 1942 uppdrog Kungl. Maj:t åt fortifikationsstyrelsen bland annat att *dels* för utvidgning av Älvsborgs regementes övnings- och fältskjutningsterräng med vederbörande markägare förhandla om och, där för kronan antagbar överenskommelse kunde träffas, med förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande sluta avtal rörande förvärv för kronans räkning av de markområden, som betecknats med 2 och 4 å en av distriktslantmätaren H. Fröberg år 1941 upprättad karta över mark, avsedd att tilläggas regementet, därvid i utbyte mot Borås stad tillhörig mark inom området 2 finge till staden överlåtas det av regementet disponerade s. k. Ekhagsområdet (stadsägorna nr 5254 B och 5784 C i Borås stad), *dels ock* så snart ske kunde till Kungl. Maj:t inkomma med utredning angående markförvärvet ävensom, i förekommande fall, upprättade avtalshandlingar.

Till fullgörande av det erhållna uppdraget har fortifikationsstyrelsen låtit genom sin *domänofficer* föra förhandlingar med samtliga berörda markägare angående markens överlåtande till kronan. Domänofficern har i en den 8 maj 1942 dagtecknad promemoria redogjort för resultatet av de förda underhandlingarna och därvid med överlämnande av vissa, av vederbörande fastighetsägare undertecknade preliminäravtal anført i huvudsak följande:

Beträffande Borås stad tillhörig mark inom område 2, utom en kraftledningsgata, stadsågan nr 5290, hade bytesavtal träffats med staden. Med de enskilda jordägarna inom samma område hade avtal slutits till följande priser: med Rudolf Andersson beträffande del av stadsågområdet nr 5956, 22,000 kronor, med Leander Andersson beträffande delar av stadsågområdena nr 5300 och 5303 21,500 kronor samt med Ernst Kvarnstedt beträffande stadsågområdet nr 5301 samt delar av stadsågområdena nr 5297 och 5302 21,000 kronor. Köpeskillingen för Rudolf Anderssons och Kvarnstedts mark överstege det beräknade värdet med omkring 15 procent respektive 10 procent. Priset för Leander Anderssons områden vore i det närmaste detsamma som uppskattningsvärdet. Då de överenskomna priserna vore skäliga, syntes de böra godtagas. — Inom område 4 hade uppgörelse till rimliga priser icke kunnat erhållas, varför expropriation här bleve erforderlig. För inköp av område 4 hade tidigare beräknats en summa av 100,000 kronor. Domänofficern hade emellertid numera kommit till den uppfattningen, att detta belopp vore något för lågt tilltaget. Med hänsyn till att avstyckningsplaner vore fastställda för större delen av området kunde det tänkas, att en något större areal än tidigare förutsatts kunde vid expropriation bliva betraktad som tomtmark. För säkerhets skull borde därför totalvärdet av område 4 beräknas till 130,000 kronor.

Samtliga kostnader för utvidningens genomförande beräknades sålunda:

Enskild mark inom område 2	kronor	64,500
Område 4	»	130,000
20 procent tillägg för expropriation	»	26,000
Utrednings-, avstycknings- m. fl. kostnader	»	6,500
	<u>Summa kronor</u>	<u>227,000</u>

För egen del har *fortifikationsstyrelsen* anfört följande:

Styrelsen hade icke funnit anledning till erinran mot det av Borås stad undertecknade bytesavtalet, ehuru väl detta avtal icke omfattade överlämnande till kronan av den del av stadsågan nr 5290, som ursprungligen avsetts skola ingå i utvidgningsområdet 2. Berörda stadsägodel utgjorde en smal markremsa, vilken staden ogärna velat överlåta, enär en staden tillhörig högspänningsledning vore framdragen över densamma. För lantförsvarets del syntes något bestämt behov av att förvärva äganderätten till denna kraftledningsgata icke föreligga, då staden med all sannolikhet icke komme att göra några svårigheter i fråga om tillstånd för militär personal att passera över markområdet.

Ej heller hade styrelsen funnit något att anmärka i fråga om skäligheten av de köpeskillingsbelopp, som avtalats i de med enskilda markägare ingångna köpekontrakten, eller mot villkoren i övrigt i dessa kontrakt.

Styrelsen hade därför å kronans vägnar undertecknat samtliga förberörda avtal. Av dessa vore avtalet med Borås stad för sin giltighet beroende av att detsamma godkändes såväl av Kungl. Maj:t som av stadsfullmäktige i Borås före den 1 oktober 1942. Övriga avtal vore ingångna under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande före den 1 augusti 1942.

Mot den av domänofficeren verkställda beräkningen av kostnaderna för genomförande av förvärv av områdena 2 och 4, vilken beräkning verkställts under hänsynstagande till de vid avtalsförhandlingarna vunna erfarenheterna, hade fortifikationsstyrelsen icke någon erinran att göra, varför styrelsen hemställde, att denna kostnadsberäkning måtte läggas till grund för Kungl. Maj:ts medelsäskande till riksdagen rörande detta markförvärv.

*Departements-
chefen.*

Av militärmyndigheternas och fortifikationsstyrelsens framställning i ärendet inhämtas, att för Älvsborgs regementes del ett framträdande behov föreligger av en utökning av regementets övnings- och fältskjutningsterräng. För tillgodoseende av detta behov har fortifikationsstyrelsen i sin slutliga framställning i ärendet föreslagit, att vissa i det föregående närmare angivna områden skulle inköpas, varjämte visst markbyte förutsatts skola ske mellan kronan och Borås stad. De sammanlagda kostnaderna ha beräknats till 227,000 kronor enligt en av fortifikationsstyrelsens domänofficer framlagd kalkyl.

Då det föreliggande behovet av förbättrade övningsmöjligheter för Älvsborgs regemente med hänsyn till vad i ärendet upplysts nu bör tillgodoses och de framlagda kostnadsberäkningarna och avtalsförslagen synas kunna godtagas, vill jag tillstyrka fortifikationsstyrelsens hemställan om anvisande av erforderligt belopp för de ifrågasatta markförvärvens genomförande i den begränsade omfattning, som fortifikationsstyrelsens senast framställda förslag innebär.

Såsom framgår av den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 285

(sid. 76 och 79) ha kostnaderna för iordningställande av förutnämnda kulsprutepistolbana å området nr 2 beräknats till 5,000 kronor. I avbidan på markfrågans lösning fann jag mig i nämnda proposition icke böra upptaga denna anslagsfråga till prövning. Vid bifall till mitt förslag om utvidgning av regementets övnings- och fältskjutningsterräng torde nämnda belopp, 5,000 kronor, böra anvisas såsom särskilt anslag för budgetåret 1942/43.

Jag hemställer således, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för budgetåret 1942/43 såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisa

dels till *Utvidgning av Älvsborgs regementes övnings- och fältskjutningsterräng ett reservationsanslag av 227,000 kronor;*

dels ock till *Anordnande av kulsprutepistolbana för Älvsborgs regemente ett reservationsanslag av 5,000 kronor.*

3:o)

På framställning av Kungl. Maj:t i 1940 års statsverksproposition (kapitalbudgeten: bilaga 3, punkten 20) anvisade riksdagen (skrivelse nr 72, punkten 14) för utvidgning av Västerbottens regementes övningsfält såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, för budgetåret 1940/41 ett reservationsanslag av 155,000 kronor.

Sedan arméförvaltningens fortifikationsstyrelse på uppdrag av Kungl. Maj:t förhandlat med ägarna av den mark, som enligt i statsverkspropositionen angiven plan vore avsedd att av kronan förvärfvas för ändamålet i fråga, vilka förhandlingar emellertid icke ledde till önskat resultat, förordnade Kungl. Maj:t genom brev den 20 december 1940, att ett i brevet närmare angivet, delvis inom Umeå stad och delvis inom Umeå socken beläget markområde om tillhoppa 247.449 hektar skulle avstås till kronan i den ordning, lagen den 12 maj 1917 om expropriation stadgade. I samband därmed föreskrev Kungl. Maj:t dels att det skulle åligga fortifikationsstyrelsen att fullfölja frågan om expropriation genom ansökan om stämning till domstol, dels ock att av expropriationen föranledda kostnader för marklösen samt för expropriationsförfarandet skulle bestridas av förenämnda för utvidgning av Västerbottens regementes övningsfält anvisade anslag.

I skrivelse den 16 maj 1942 har *arméförvaltningens fortifikationsstyrelse* anfört i huvudsak följande:

Sedan fortifikationsstyrelsen vid rådhusrätten i Umeå och vid Umeå domsagas häradsrätt låtit anhängiggöra rättegång om expropriation av under respektive domstolars domvärjo lydande delar av det i Kungl. Maj:ts brev den 20 december 1940 omförmälda markområdet samt dessa rättegångar numera avslutats, hade genom därvid meddelade domar ersättningar fastställt till vederbörande markägare och andra sakägare för avstående av dem tillhöriga fastigheter, fastighetsdelar eller särskilda rättigheter med tillhoppa 158,002 kronor, varjämte domstolarna förpliktat kronan att ersätta expropriationsnämndernas ordförande och särskilda ledamöter ävensom kronans motparter i målen för deras kostnader med tillhoppa 5,758 kronor 50 öre. Kronan hade således att härutinnan betala tillhoppa 163,760 kronor 50 öre, men därmed vore ej samtliga kostnader för markförvärven guldna, utan härtill komme även

andra av expropriationen föranledda kostnader, såsom för upprättande av erforderliga kartor med beskrivningar och i sammanhang därmed verkställande av uppmätningar å marken, för markvärderingar, protokollslösen m. m. samt kostnader för lagfart å fången. För betalning av nyssnämnda kostnader, av vilka en del ännu icke kunnat närmare bestämmas, beräknade fortifikationsstyrelsen förslagsvis 8,500 kronor. Samtliga kostnader borde således beräknas till sammanlagt 172,260 kronor 50 öre eller i runt tal 17,300 kronor utöver det av riksdagen tidigare anvisade beloppet.

I anledning av det anförda hemställde fortifikationsstyrelsen — med förmälan tillika att styrelsen tills vidare förskjutit visst belopp för betalning vid fastställd tidpunkt av de av domstolarna fastställda ersättningarna för den exproprierade marken — att Kungl. Maj:t måtte för utvidgning av Västerbottens regementes övningsfält ställa ett ytterligare belopp av 17,300 kronor till styrelsens förfogande.

Departements-
chefen.

På av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse anförda skäl och då jag icke finner anledning till erinran gentemot de i detta sammanhang verkställda kostnadsberäkningarna, finner jag mig böra biträda styrelsens medelsäskande. Anslaget torde böra anvisas för nästa budgetår.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Utvidgning av Västerbottens regementes övningsfält* för budgetåret 1942/43 såsom kapitalinvestering i försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisa ett *reservationsanslag* av 17,300 kronor.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Alvar Lindencrona.